

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 9

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 533 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-sentyabrda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Innovatsion siyosatni amalga oshirish yo'nalishlari.....	16
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Tijorat banklari kredit portfelini boshqarishning bozor mexanizmlari va ularni joriy etishdagi muammolar	21
Yusupov Shoxzod Maxmatmurodovich	
Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish davrlari ekonometrik modelini yaratish masalalari.....	24
Abdullayev Farxod Ozodovich	
Marketing yondashuvi asosida Sirdaryo viloyatining investitsion salohiyatini baholash usullari.....	35
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Bevosita soliqlar ma'muriyatchiligi.....	41
Idrisov Alisher Otajonovich	
Soliq nazorati va transfert narxni belgilashda soliq nazoratini tashkil etishning xorij tajribalari.....	46
Abdiev Jaxongir Ibragimovich	
Soliq siyosati va strategiyasining ilmiy-nazariy tahlili.....	53
Djumaniyazov Marks Quranbaevich	
Pestel tahlili – muvaffaqiyatli investitsiya qarorlarini qabul qilish asosi	60
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari.....	67
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
The significance, problems and solutions of the green economy in the New Uzbekistan economy.....	74
Sattorova Mehriniso, Ibragimova Gulchehra Tohirovna	
O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni soliqqa tortishning joriy qilinishi va rivojlanish tendensiyasi	79
Otamuradov Nuriddin Najmiddinovich	
Korporativ boshqaruvni innovatsion rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari	87
Xalmuradov Elmurod Dilmuradovich	
Международный опыт стимулирования инновационной деятельности.....	93
Абдиуалиева Гулзада Азатовна	
How does foreign direct investment promote economic growth?	98
O'tkirova Bonu Azamat kizi	
Mintaqalarni barqaror rivojlantirishning konseptual asoslari va ular evolyutsiyasi.....	102
Umarov Abduvaxob Tursunovich	
Technological Innovations of Electronic Payment Systems.....	107
Mirkomil Boboyorov Murodullaevich	
Ta'lim xizmatlari sohasida davlat-xususiy sherikligining rivojlanishida xorij tajribasining o'rni va ahamiyati.....	115
Imomov Xolmurod Norqul o'g'li	
O'zbekiston iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investisiya va xorijiy kreditlar jalb qilish samaradorligi tahlili	119
Maksudov Abdumalik Xodievich	
Davlat ehtiyojlari uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) xarid qilishni takomillashtirish	124
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	129
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Turizmda innovatsiyalarni qo'llash imkoniyatlari.....	133
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Davlat budjetining solikli daromadlari tahlili	139
Abduraimova Nigora Radjabovna	
Soliq yuki soliq tizimining qanchalik samarali ekanligini aniqlovchi muhim mezon	143
To'lakov Ulug'bek Toshmamatovich	
O'zbekiston sanoat korxonalarida xom ashyo resurslaridan samarali foydalanishning hozirgi holati, muammolari va mintaqaviy xususiyatlari (qashqadaryo viloyati misolida).....	151
Ochilov Akram Odilovich, Xazratov Sarvar Ibragimovich	
Состояние туристической инфраструктуры Ташкентской области.....	156
Гаппарова Майрамхон Зафар кизи	
Sanoatlashuvning ekologik ta'siri va "yashil" iqtisodiyotga o'tishning asoslari	161
Nosir Maxmudov, Lola Azimova	
Iqtisodiyotni raqamlashtirishda sinergetik ta'sirning nazariy asoslari	167
Maxmudova Zoxida Maqsudali qizi, Normurodov Xusan	
Davlat budjeti xarajatlaridansamarali foydalanishni takomillashtirish.....	173
Sherxon Tuychiyev	
Savdo korxonalarida ta'minot zanjirining asosiy bosqichlari va muammolari.....	177
Ergashev Jahongir Baxodirovich	
Kichik biznes subyektlarining innovatsion loyihalarni moliyalashtirish yo'llari	180
Ergashev Firuz Baxodirovich, Ishturdiev Hasan Abdigapparovich	
Budjet tashkilotlarida qurilish-ta'mirlash xarajatlari hisobining asoslari.....	184
Azizova Zilola Lochin qizi	
Xorijiy mamlakatlarda tadbirkorlik subyektlari tomonidan mahallilashtirish asosida mahsulot ishlab chiqarishning o'ziga xos jihatlari	191
Mirzabaev Xusniddin Muxamadjonovich	
Suv ekologiyasining asosiy yo'nalishi va uning fandagi o'rni.....	200
Musayeva Muqaddas Abdurashid qizi	
Анализ прибыли агропромышленности	204
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Systematic analysis of briquette mass pressing equipment approach	209
Kobilov Khasan Khalilovich, Sharipova Nazira Rakhmatilloevna	
An Econometric Assessment of the Effects of Fintech on Economic Growth in Developed Countries	213
Anvarkhonov Abdulatifkhon Jamshidkhon ugli	
Raqamli iqtisodiyot rivojida korporativ boshqaruv faoliyatining roli	216
Muxitdinov Ulug'bek Diyarovich	
Значение промышленной сети в развитии деятельности предприятий малого бизнеса.....	221
Кодиров Жавлонбек Нематуллаевич	
Tadbirkorlik kambag'allikni qisqartirishning asosiy yo'nalishi.....	225
Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich	
Kichik biznes subyektlarida mahsulot ishlab chiqarishda innovatsiyani joriy etish masalalari.....	230
Mirzayev Kobil Nosirjonovich	
Investisiya faoliyatini moliyalashtirish manbalarini rivojlantirish mexanizmlari.....	236
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	

Innovasion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida sifat menejmentini joriy etishning nazariy-uslubiy masalalari.....	242
Zarina Ashurova	
Social media marketing strategies for small businesses.....	247
Mannonov Shahzod Istam ugli	
Xalqaro shartnomalar qoidalarini qo'llashning xalqaro va milliy uslubiy tamoyillarining o'zaro ta'siri.....	250
Rajapov Shuxrat Zaripbaevich	
Neft-gaz, yoqilg'i energetika sanoati sohasidagi yirik soliq to'lovchilarda soliq nazoratini samarali tashkil etish va takomillashtirish masalalari	258
Abdullaev Shuxrat Sultanbaevich	
Суть и значимость инновационных технологий в региональном управлении	266
Муминов Фазлиддин Хусниддин угли	
SWOT-анализ использования социальных сетей в туристической индустрии узбекистана	279
Касимова Зилола Гуламиддиновна	
Germaniya tajribasidan foydalanish orqali o'zbekistonda turizm sohasidagi kadrlar salohiyatini rivojlantirish masalalari	287
Xamidova Mo'tabarxon Abdumalik qizi, Ochilov Akram Odilovich	
Blockchain texnologiyasining bank operatsiyalari xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni.....	291
Mirpulatova Luiza Mansurovna	
Tijorat banklarini reytingini aniqlashda bankometr modelidan foydalanish yo'llari.....	294
Karabaev Nodir Abduhamidovich	
Значение business city как инфраструктурного объекта	303
Солиева Умида Алишер кизи	
The potential for the development of wage labor as a factor	308
Usmanov Ilkhom Achilovich	
Ways to improve the organizational and economic mechanism of business tourism in Uzbekistan.....	312
Musayeva Shoirazimovna, Usmanova Dilfuza Ilkhomovna	
Kichik biznes subyektlarining faoliyatini baholashning metodologik asoslari	318
Mavkulov Ravshan Ne'matjonovich	
Kichik korxonalarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanish.....	324
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Mamlakatimizda intensiv baliqchilikni rivojlantirishning dolzarb masalalari	328
Mamatqulov Nurbek O'razali o'g'li	
Уменьшение выбросов парниковых газов и переход к возобновляемым источникам энергии	331
Р.Т. Шомуродов, И.И. Бахадиров, Р.Т. Умаров, И.Ш. Жамолиддинова	
Ipoteka bozorida investision muhitni yaxshilash yo'llari.....	341
Abdullaev Muhammadsodiq Isroil o'g'li	
Muammoli kreditlar: yechimlari va istiqbollari.....	346
Kalandarov Abdulla Baxtiyorovich	
Ishlab chiqarish korxonalarida risklarni boshqarish va ta'sirini baholash uslubiyati.....	351
Muxitdinov Shuhrat Ziyavitdinovich	
Zamonaviy sharoitda PR (jamoatchilik bilan aloqalar)ning mazmuni va ahamiyati.....	356
Ergasheva Fotimaxon Ibragimovna	
O'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o'ziga xos xususiyatlari	361
Xikmatillayeva Dildora Shavkat qizi	

Rahbar kasbiy motivatsiyasini rivojlantirish ko'nikmalarini takomillashtirish	366
Shadiyev Sherzod Fayzullayevich	
Improvement of marketing communication strategies in chemical industry enterprises	375
Muminova Dildora Dilshadovna	
Mikromoliya tashkilotlarida islom moliyaviy instrumentlarini joriy etishni takomillashtirish	380
Axmedova O'g'ilshod Musurmonqul qizi	
Tijorat banklarida aktivlar sifatini tasniflashning nazariy jihatlarini	384
Qodirova Nafisa Ilhomovna	
Importance-performance analysis as a useful tool for marketing audit processes of HEIs in Uzbekistan	388
Nurillo Umarxonov	
Тенденции энергетики будущего: шаги в новую фазу	396
Абдураимова Нигора Раджабовна	
Chet mamlakatlar pensiya tizimining o'ziga xos xususiyatlari	405
Tursunov Zohidxo'ja Orifovich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklar faoliyatini statistik tadqiq etish xususiyatlari	412
Kutliyev Dilshod Orifovich	
O'zbekistonda suv tanqisligining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishgata'siri	419
Maxmudov Nosir Maxmudovich, Alimova Guzal Alisherovna	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotning kelajak istiqbollari	424
Egamberdiyev Humoyun	
To'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish va eksport qilishning holati hamda rivojlanish istiqbollari (namangan viloyati misolida)	433
Jo'raboieva Shohida Kamoliddin qizi	
Kichik korxonalarni rivojlantirishdagi muammolari va ularning yechimlari	439
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li, Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	422
Xaydarova Charos Nizomiddin qizi	
Namangan viloyati kichik biznes subyektlari faoliyatida real investitsiyalarning samaradorligini ekonometrik baholash	448
E.S.Jurayev	
Hududlarni iqtisodiy rivojlanishida investitsiyalar ko'rsatkichi tahlili (Sirdaryo viloyati misolida)	454
Karimqulov Jasur Imomboyevich, Alimova Dilafruz Tohir qizi, Qurbonova Shahnoza Yuldashbayevna	
Fiskal avtomatik stabilizatorlarning iqtisodiyotga ta'siri	462
Madaminova Maftuna	
"Yoshlar daftari"ning yuritish tizimini takomillashtirish yo'nalishlari	467
Turaeva Laylo Toshpulotovna	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga sarmoya kiritishning hozirgi holati va istiqbollari: barqaror rivojlanish sari	470
Malikov Nu'monjon Kamalovich	
Korxonalarda innovatsion funksiyalardan samarali foydalanish yo'llari	474
Samaroxonov Asqarxon Jamolxon o'g'li	
Davlat banklarining rivojlanish vektori – aholini tadbirkorlikka jalb qilish va mikroloiyahalarni moliyalashtirish (biznesni rivojlantirish banki misolida)	479
Radjabov Abdullaziz Atoevich	
Moliyaviy qarorlar qabul qilishda korporativ axborotlarning muhimligi	483
Radjabova Dildora Atoevna	

Bank sohasida “Risklarni boshqarish” tushunchasining nazariy asoslari va uning xizmatlar samaradorligiga ta’siri	486
Saidov Jasurbek Latipbaevich	
O‘zbekistonda qo‘shilgan qiymat solig‘ining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	498
Babajanov Davronbek Jumamuratovich	
Foydali qazilmalarning nazorat ishlarini tashkil etgan xolda soliq bazasini kengaytirish yo‘llari	505
Abduraxmanov Karomat Erkinovich	
Ichki audit xizmatini tashkil etish va uning samaradorlikka ta’sirini baholash	511
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
O‘zbekistonda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (mhxs)ga o‘tish bosqichlari va uning tadrijiy rivojlanishi	516
Mirzaxidov Abdugafir Yuldashevich	
Korporativ ijtimoiy mas’uliyat va uning jamiyatga kirib kelishi	522
Raxmatov Ziyodullo Nosirovich, Odilov Ahmadjon Komiljon o‘g‘li	
O‘zbekistonda 2025-yil soliq-budjet siyosati konsepsiyasiga soliq ma’murchiligini takomillashtirishga oid taklif va tavsiyalar	526
Mukimov Botir Mirabzalovich	

O'ZBEKISTONDA 2025-YIL SOLIQ-BUDJET SIYOSATI KONSEPSIYASIGA SOLIQ MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISHGA OID TAKLIF VA TAVSIYALAR

Mukimov Botir Mirabzalovich

TDIU mustaqil tadqiqotchisi(PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada mamlakatda soliq sohalarida tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, biznes doiralarning ishonchini yanada mustahkamlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarni takomillashtirishda hududlararo soliq inspeksiyasining o'рни va ahamiyati yoritilgan. Shu bilan birga, O'zbekiston soliq tizimida hududlararo soliq inspeksiyasi amalga oshirilayotgan ayrim muhim islohotlar o'rganilib, xorij tajribasi, mamlakatimizda uni qo'llash bo'yicha ilmiy-amaliy xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: soliq siyosati, soliq tushumlari, tahlila-tahlil, xavflar, samaradorlik, raqamli platforma, usullar va vositalar, hududlararo soliq inspeksiyasi, tahlil, optimallashtirish, soliq imtiyozlari, soliq stavkasi.

Abstract: This article describes the role and importance of the interregional tax inspectorate in improving large-scale reforms aimed at creating favorable conditions for doing business in the tax sphere in the country and further strengthening the confidence of the business community. At the same time, some important reforms implemented by the interregional tax inspectorate in the tax system of Uzbekistan were studied, and scientific and practical conclusions and proposals were developed based on foreign experience and its application in our country.

Key words: tax policy, tax revenues, analysis, risks, efficiency, digital platform, methods and tools, interregional tax inspectorate, analysis, optimization, tax benefits, tax rate.

Аннотация: В данной статье описаны роль и значение межрегиональной налоговой инспекции в совершенствовании масштабных реформ, направленных на создание благоприятных условий для ведения предпринимательской деятельности в налоговых сферах в стране, дальнейшее укрепление доверия деловых кругов. При этом были изучены некоторые важные реформы, реализуемые межрегиональной налоговой инспекцией в налоговой системе Узбекистана, а также разработаны научно-практические выводы и предложения на основе зарубежного опыта и его применения в нашей стране.

Ключевые слова: налоговая политика, налоговые поступления, анализ, риски, эффективность, цифровая платформа, методы и инструменты, межрегиональная налоговая инспекция, анализ, оптимизация, налоговые льготы, налоговая ставка.

KIRISH

O'zbekiston soliq tizimida muhim islohotlar amalga oshirildi. Ushbu islohotlar ko'pincha iqtisodiy o'sishni ta'minlaydigan, investitsiyalarni rag'batlantiradigan va davlat funksiyalari uchun yetarli daromad yig'ilishini ta'minlaydigan yanada samarali, shaffof va adolatli soliq tuzilmasini yaratish zarurati bilan bog'liq. Bundan tashqari, jahon amaliyotida yirik soliq to'lovchilarning soliq ma'murchiligini takomillashtirish bo'yicha qator ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirilmoqda. Xususan, yirik soliq to'lovchilar faoliyati samaradorligini baholash ko'rsatkichlarini aniqlash, yirik soliq to'lovchilarga audit va soliq nazoratini qo'llab-quvvatlash majburiyatini to'liq bajarish, nazorat funksiyalarini tarmoqlar bo'yicha tuzilmalash, qoidalarga birgalikda rioya etish tamoyilini amalga oshirish, soliq to'lashdan bo'yin tovlashni to'xtatishning samarali mexanizmini ishlab chiqish masalalarining dolzarbligi ularning yetarlicha nazariy va normativ jihatdan o'rganilmaganligi va zamonaviy iqtisodiy sharoitda yuqori amaliy ahamiyati bu boradagi tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

A. Fedorov [1] fikricha, "ma'muriy yukni kamaytiradigan va yirik soliq to'lovchilarning investitsiya faolligini rag'batlantiradigan soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar taklif etgan, amaldagi soliq imtiyozlarini sezilarli darajada kengaytiradigan va to'ldiradigan hamda o'z investitsiya manbalarini ko'paytiradigan yirik soliq to'lovchilarning investitsiya faoliyatini soliq orqali rag'batlantirish usullari va uslublarini ishlab chiqqan, ularning samaradorligini baholagan".

V.G. Bayborodina [2] “soliq islohotlari – soliq tizimini keng ko‘lamli qayta qurish va uni boshqarish mexanizmini o‘zgartirish asosida soliq munosabatlarining cheklangan yoki tubdan o‘zgarishi sifatida” ta’riflaydi.

I.A. Mayburov [3], “soliq islohoti soliq tizimini tubdan o‘zgartirishni davlat soliq siyosatining yangi mazmuniga moslashtirish”, deb ta’kidlaydi.

N.M. Dementeva [4] soliq siyosatini davlat iqtisodiy siyosatining in’ikosi ekanligini, u mustaqil ahamiyatga egaligi va soliqlarning ilmiy nazariyasiga asoslanishi lozimligini ta’kidlaydi. “Amalga oshirilayotgan soliq siyosatining natijalari ko‘p jihatdan davlat o‘z iqtisodiy siyosatiga qanday tuzatishlar kiritishga majbur ekanligini, soliq tizimini qanday qurish kerakligini belgilaydi”.

Karp M.V. [5] fikricha, soliq siyosati davlatning o‘rta va uzoq muddatli istiqboldagi umumiy moliyaviy siyosatining tarkibiy qismi bo‘lib, soliq sohasidagi davlat faoliyati konsepsiyasi, soliq mexanizmi, soliq tizimini boshqarish kabi tushunchalarni o‘z ichiga oladi.

O. Sitnikovaning fikricha, [6] “konsolidatsiyalashgan soliq to‘lovchilar guruhiga kiritishda aktivlarini tan olish yoki maxsus qayta baholash zarur, guruhga kirishdan oldin korxonaning zararlarini o‘tkazish tartibi ishlab chiqilishi lozim, konsolidatsiyalashgan soliq to‘lovchining moliyaviy-xo‘jalik faoliyatining bir xil qiymatga ega bo‘lgan subyekt sifatida xalqaro e’tirof etilishiga alohida e’tibor qaratilishi lozim”.

Yu. Darkina [7] yirik soliq to‘lovchilarning xususiyatlari sifatida to‘xtalib, “yirik soliq to‘lovchilarga quyidagi xususiyatlar xosdir: katta pul oqimi, keng ko‘lamli hujjatlar aylanmasi, soddalashtirilgan tizim bo‘yicha soliqlar tortiladigan turli tarkibiy bo‘linmalarning integratsiyasidan foydalanish, mamlakat ichida ham, chet elda ham turli firmalar bilan hamkorlik mavjudligidir”.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Soliq siyosati strategiyasi orqali inklyuziv o‘sish sur‘atlariga erishish, soliq tizimida daromadlarni oshirish qobiliyatini oshirish hamda davlat xarajatlarining barqarorligini ta’minlash, rivojlanayotgan davlatlarning fiskal siyosatini kuchaytirish, adolatli va inklyuziv soliq tizimini joriy etish, soliq siyosati strategiyasini ishlab chiqish va amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirishda raqamli platformalardan samarali foydalanish kabilar bu boradagi ilmiy tadqiqot ishlarining ustuvor yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining hozirgi bosqichida yangi mazmundagi strategik maqsadlarni belgilab beruvchi soliq siyosatini shakllantirish va amalga oshirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Soliq to‘lovchilar faoliyatini rag‘batlantirish, soliq yukini kamaytirib borish, adolatli soliq tamoyillariga asoslangan soliq tizimini yanada rivojlantirib borish yo‘nalishida sezilarli islohotlarni amalga oshirish bu boradagi muhim vazifalardan hisoblanadi. Shu bilan birga, bunday soliq siyosatining samaradorligini ta’minlashda hali o‘z yechimini kutayotgan ilmiy-amaliy muammolar ham mavjud.

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 25-oktyabrdagi “Aholi va iqtisodiyot tarmoqlarini tabiiy va suyultirilgan gaz bilan barqaror ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-5267-son¹ qaroriga asosan 2021-yil 1-oktyabrdan boshlab yuridik shaxslar tomonidan O‘zbekiston Respublikasiga import qilingan tabiiy gazni realizatsiya qilishda aksiz solig‘ining nol foizlik stavkasi belgilangan. Respublikamizda ishlab chiqilgan tabiiy gazga 20% stavka belgilangan.

Korxonalar tomonidan tabiiy gaz import qilishda ham, import qilingan gazni realizatsiya qilishda ham aksiz solig‘i to‘lanmayapti. Vaholanki import qilingan tabiiy gazni iste’molchilarga realizatsiya qilishda qo‘llaniladigan ta’riflarda aksiz solig‘i summasi kiritilgan.

Mazkur aksiz solig‘i summasi iste’molchilar tomonidan to‘lanib, budjetga to‘lanmasdan qolmoqda. Buning hisobiga budjetga 1327,5 mlrd.so‘m aksiz solig‘i yo‘qotildi. Respublika bo‘yicha 2023-yil 6 oyda 2 312,7 mln. kub.m gaz import qilingan bo‘lsa, 2024-yilning mos davrida 5242,6 mln.kub.m.ni tashkil etib, 2,2 baravarga oshgan. Ichki bozorda gaz hajmi 2024-yil 1-yarim yillikda (16831,5) 2023-yil mos davriga nisbatan (18 846,9) 2 015,3 mln.kub (10,7%) kamaygan.

Amaliyotda soliq organlari tomonidan import qilingan gaz va ichki bozorda ishlab chiqarilgan gaz realizatsiya qilinganligini aniqlashning umuman imkoniyati mavjud emas va buning hisobiga soliq ma’murchiligida muammolar saqlanib qolinmoqda. Shuningdek, Jahon savdo tashkilotining talablariga asosan import qilinadigan va respublikada ishlab chiqariladigan tovarlar uchun aksiz solig‘i stavkalari bir xil bo‘lishi lozim.

Taklifimiz import qilingan tabiiy gazni realizatsiya qilishda aksiz solig‘ining foizlik stavkasini joriy etishimiz maqsadga muvofiq. Import qilingan tabiiy gaz uchun qaysi taklif qabul qilinsa, ichki bozorda ishlab chiqarilgan gazga ham shu stavkani belgilash taklif etiladi.

20% stavka saqlab qolish:

15% stavka joriy qilish:

10% stavka joriy qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

1 lex.uz/docs/-5693017

2. Qonunchilikda mavjud emas. 2023-yil yakuniga ko'ra respublikada 552,4 ming tonna gaz kondensati qazib olingan, 407,6 ming tonna gaz kondensati 2,6 trln so'mga import qilingan (1 kg narxi o'rtacha 6,5 mln. so'mdan). 2024-yil yanvar-may oylarida 244,8 ming tonna gaz kondensati qazib olingan, 130,1 ming tonna gaz kondensati 1,0 trln so'mga import qilingan (1 kg narxi o'rtacha 7,9 mln so'mdan). 2022-yil 1-yanvardan yer qaridan foydalanganlik uchun soliq stavkasi tabiiy gazga 3 barobar (30%), neft (20%) va gaz kondensatiga (20%) 2 barobar kamaytirilib yagona 10% qilib belgilandi (2022-yilda budjetga 538,1 milliard so'm kam soliq tushgan).

Rossiyada 1 tonna uchun 66 rubl, Ukrainada 0% aksiz solig'i joriy qilingan. Saudiya Arabistonida qazib olingan yoki qayta ishlangan mahsulotlar hajmiga qarab 50% dan 85% gacha, BAAda 9% korporativ daromad solig'i to'lanadi.

Taklifimiz shuki, gaz kondensatini ishab chiqarish va import qilish uchun aksiz solig'ini joriy etish (1 tonna uchun 200 ming so'm) maqsadga muvofiq.

3. Foyda solig'i bo'yicha Soliq kodeksining 315-moddasiga asosan banklar qonunchilik talablariga muvofiq tashkil etilgan zaxira fondlarining 80 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorini xarajatlar tarkibida aks ettirishga haqligi belgilangan.

Jumladan, 36 ta tijorat bankining 25 tasida zaxira fondlariga xarajatlar 2022-yilda (15,4 trln so'm) 2021-yildagiga (9,6 trln so'm) nisbatan 5,8 trln so'mga yoki 60 foizga, 2023-yilda (19,8 trln so'm) 2022-yilga (15,4 trln so'm) nisbatan 4,4 trln so'mga yoki 28,5 foizga oshgan. Xususan, TIF "Milliy Bank" AJning zaxira xarajatlari 2022-yilda 2021-yilga nisbatan 2 trln so'mga yoki 69 foizga, 2023-yilda 2022-yilga nisbatan 2,8 trln so'm yoki 57,7 foizga oshgan. Shunga o'xshash, ya'ni zaxira xarajatlarning keskin oshishi "Ipoteka-Bank", "Agrobank", "O'zsanoatqurilishbank", "Biznesni Rivojlantirish Banki" hamda "Turonbank"larida kuzatilmoqda.

O'z navbatida, ushbu tijorat banklaridan 12 tasida 2023-yil uchun hisoblangan foyda solig'i ham 2022-yilga nisbatan 753,6 mlrd so'mga kamaygan. Yevropa davlatlari, Xitoy va Rossiya Federatsiyasida banklarning zaxira fondlarini yaratishga qilingan sarflariga soliq solish maqsadlarida cheklovlar o'rnatilgan. Bundan tashqari, Chexiyada banklar zaxira yaratishga yo'naltirilgan xarajatlarni kreditlar bo'yicha debitor qarzdorlikning 2 foizidan, Finlyandiya 0,6 foizidan, Fransiya 5 foizidan, Italiya 0,3 foizidan, Polshada 1,5 foizidan, Ispaniya va Xitoyda 1 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorida soliq solinadigan foydadan chegirishlariga yo'l qo'yiladi.

Markaziy bankdan kreditlarga oid ma'lumot taqdim etilmaganligi sababli soliq organlarida kreditlar bo'yicha yaratilgan zaxira xarajatlarni nazorat qilish imkoniyati mavjud emas. Gresiyada banklar soliq solish maqsadlarida ajratilgan yillik o'rtacha kreditlarning 1 foizini rezerv sifatida chegirishga haqli.

Taklifimiz banklar tomonidan zaxira fondlariga ajratmalarni qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda jami daromadning 10 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorida xarajatlar jumlasiga kiritilishini belgilash maqsadga muvofiqdir.

4. Transmilliy raqamli korporatsiyalar (Facebook, Amazon, Google va boshqalar) O'zbekistonda jismoniy shaxslarga elektron xizmatlar ko'rsatishdan olingan daromaddan soliq to'lamaydi. Shu bilan birga, 2020-yildan boshlab bunday korporatsiyalar uchun O'zbekistonda QQS to'lash majburiyati yuklandi.

Bugungi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida raqamli faoliyatni bevosita soliqqa tortish qo'llanilmoqda. Shunga o'xshash soliq Fransiya, Ispaniya, Italiya, Buyuk Britaniya, Avstriya, Vengriya, Turkiyada amal qiladi. Bu stavka o'rtacha 2% dan 7,5% gacha tashkil etadi. Mahalliy tadbirkorlik subyektlari uchun shart-sharoitlarni tenglashtirish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hududida faoliyat ko'rsatmayotgan korxonalardan budjetga qo'shimcha soliq tushumlarini ta'minlash maqsadida mazkur soliqni joriy etish taklif etilmoqda. O'zbekistonda jismoniy shaxslarga elektron xizmatlar ko'rsatishdan daromad oladigan transmilliy raqamli korporatsiyalar (Facebook, Amazon, Google va boshqalar) 2023-yilda 40 ta, 2024-yil 1-yarim yillikda 60 tani tashkil etgan.

Mazkur korxonalarining O'zbekistonda jismoniy shaxslarga elektron xizmatlar ko'rsatishdan olgan aylanmasi 2023-yilda 632 mlrd so'm, 2024-yil 1-yarim yillikda 442 mlrd so'mni tashkil etgan. 2023-yilda 70,8 mlrd so'm va 2024-yil 6 oyligida 48,4 mlrd so'm QQS to'lagan, yil yakunigacha 58,0 mlrd so'm QQS kutilmoqda. Ushbu korxonalarga QQS hisobotining soddalashtirilgan shakli ishlab chiqilgan bo'lib, unda faqat 1 ta ustunga ko'rsatilgan xizmatlar qiymatini oylar kesimida kiritish talab etiladi. Qolgan ustunlar avtomat tarzda shakllanadi.

Taklifimiz O'zbekistonda jismoniy shaxslarga elektron xizmatlar ko'rsatishdan daromad oladigan transmilliy raqamli korporatsiyalar (Facebook, Amazon, Google va boshqalar) uchun 5 foiz soliq stavkasida foyda solig'ini joriy etishdir. Bunda QQS hisoboti kabi soddalashtirilgan tartibda foyda solig'i hisobotlarini taqdim etish joriy etiladi.

5. Soliq kodeksining 411-moddasida soliq solish obyekti belgilangan bo'lib, kredit tashkiloti tomonidan qarzni so'ndirish hisobiga sotish maqsadida undirilgan mol-mulk (garov mol-mulki) soliq solish obyekti sifatida qaralmagan. Shu sababli yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq hisob-kitobiga "Kredit tashkiloti tomonidan qarzni so'ndirish hisobiga sotish maqsadida undirilgan mol-mulk (garov mol-mulki) tovar hisoblanadi, shu munosabat bilan mol-mulk solig'i bo'yicha soliq solish obyekti hisobga olinmasligi kerak, kredit tashkiloti tomonidan o'z ehtiyojlari uchun foydalaniladigan garov mol-mulki bundan mustasno" degan mazmundagi izoh kiritilgan.

Tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar bo'yicha qarzдорliklarni qoplash evaziga bank balansiga qabul qilingan mulklarning jami summasi 1,2 trln so'mni tashkil etadi. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo'yicha ushbu obyektlar soliq bazasi sifatida qaralmasdan kelinmoqda, biroq ko'chmas mulk obyekti joylashgan yer uchastkasi maydoni yuridik shaxslarning yer solig'i bazasi sifatida qaralib soliqqa tortiladi. AQSh, Germaniya, Yaponiya va Buyuk Britaniyada bank garov mol-mulkini o'z balansiga kiritgandan so'ng mol-mulk solig'i to'lovchi hisoblanadi.

Taklifimiz esa kredit tashkilotlari tomonidan garovga olingan mol-mulkni Kadastr organlarida davlat ro'yxatidan o'tkazish va balansida aks ettirish hamda mulk huquqi o'tgan oydan mol-mulk solig'ini to'lashini belgilash maqsadga muvofiqdir.

6. Soliq kodeksining 411-moddasiga asosan qurilishi tugallanmagan obyektlar mol-mulk solig'ining soliq solish obyekti bo'lib hisoblanadi. Biroq qurilishi tugallanmagan obyekt deganda loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan obyektlar kirishi nazarda tutilgan. "Ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazish to'g'risida"gi Qonunga asosan binolar, inshootlar, shu jumladan, qurilishi tugallanmagan obyektlar davlat ro'yxatidan o'tkaziladi.

Bugungi kunda qurilishni yakunlash muddatlari qat'iy belgilanmaganligi sababli yuridik shaxslar tomonidan soliqdan qochish maqsadida qurilish muddatlarini bir necha yilga uzaytirib yurish holatlari aniqlanmoqda. Mol-mulk solig'i hisobotlari to'liq avtomatlashtirilganligi sababli Soliq kodeksining 133-moddasiga muvofiq Kadastr agentligi va yuridik shaxslar tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga asosan qurilishi tugallanmagan obyektlarga 5 987 ta holatda 254,7 mlrd.so'm mol-mulk va 6 463 ta holatda 96,0 mlrd.so'm yer ikki karra oshirilgan soliq stavkada soliq hisoblandi. Kadastr agentligi tomonidan 12 221 ta qurilishi tugallanmagan obyektlar to'g'risida ma'lumot taqdim etilgan bo'lib, shundan 1 023 tasi (8,4%) 1 yil, 1 573 tasi (12,9%) 2 yil, 2 213 tasi (18,1%) 3 yil, 1 767 tasi (14,5%) 4 yil, 1 391 tasi (11,4%) 5 yil va 4 254 tasi (34,8%) 6 yildan ortiq muddatdan buyon davom etmoqda.

Misol uchun, Toshkent shahrida joylashgan "A" MChJga tegishli bo'lgan qurilishi tugallanmagan obyektga loyiha-smeta hujjatlariga bir necha bor o'zgartirish kiritish orqali qurilish muddati uzaytirilgan. Natijada, budjetga hisoblanishi lozim bo'lgan 1,0 mlrd so'm (eng kam qiymat asosida) mol-mulk solig'i to'lanmasdan qolgan. Respublika bo'yicha yuridik shaxslarga tegishli 2 525 ta va jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan 8 347 ta qurilishi tugallanmagan obyektlar Kadastr organlaridan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan bo'lib mulkdorlariga egalik huquqi berilgan. Biroq ushbu obyektlarning loyiha-smeta hujjatlari bo'yicha qurilish muddati mavjud bo'lganligi sababli mol-mulk solig'iga tortilmasdan qolmoqda. Rossiyada qurilishi tugallanmagan obyekt davlat ro'yxatidan o'tgandan so'ng unga nisbatan mol-mulk solig'i hisoblanish boshlanadi. Bu, o'z navbatida, obyektlarni ishga tushurilishini jadallashtiradi.

Taklifimiz vakolatli organning ruxsatnomasi olingan oydan boshlab 24 oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlarga mol-mulk solig'ini belgilangan eng kam qiymatdan past bo'lmagan holda hisoblash tartibini joriy qilish lozim.

7. Yer solig'i bo'yicha Soliq kodeksining 133-moddasiga asosan Kadastr organlari tomonidan tegishli hududda joylashgan yer uchastkasi, ularning mulkdorlari (egalari) to'g'risidagi axborotni soliq organlariga real vaqt rejimida elektron shaklda taqdim etadi. 429-moddaga asosan yer maydonlaridan hujjatlarsiz yoki hujjatlarda ko'rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanilganda soliq stavkasi belgilangan soliq stavkalarining 4 baravari miqdorida belgilanadi.

Kadastr organlari tomonidan ma'lumot taqdim etilmasa, soliq organlari tomonidan aniqlangan holatlar bo'yicha soliq hisoblash mexanizmi mavjud emas.

Xususan, 2023-yilda 11 mingta korxonaga noqonuniy egallangan 1,5 ming ga yer maydoniga nisbatan 152 mlrd so'm, 2024-yil 1-yarim yillikda 12,2 mingta korxonaga 2,0 ming ga yer maydoniga nisbatan 223,2 mlrd so'm miqdorida 4 baravar oshirilgan stavkada yer solig'i hisoblangan.

Misol uchun, Toshkent tumanida faoliyat ko'rsatuvchi „M“ XKning 2,3 ga noqonuniy egallangan yer maydoni bo'lib, 4 karra oshirilgan stavkada 486,5 mln so'm soliq hisoblangan va 264,4 mln so'm to'langan. Bugungi kunda Kadastr agentligining hududiy bo'limlarida 2 tadan 4 tagacha xodimlar faoliyat ko'rsatadi. Tuman va shaharlardagi mavjud yer maydonlaridagi o'zgarishlar va o'zboshimcha egallangan yer maydonlarini aniqlash uchun resurslar yetarli emas. Shu sababli soliq organlari tomonidan yer maydonlaridan noqonuniy foydalanish holatlari aniqlanganda yer solig'ini belgilangan soliq stavkalarining 10 baravari miqdorida hisoblash taklif etilmoqda. Bu, o'z navbatida, ta'sirchan soliq mexanizmini qo'llash orqali mavjud yer maydonlaridan samarali foydalanishni ta'minlaydi.

Taklifimiz soliq organlari tomonidan yer maydonlaridan hujjatlarsiz yoki hujjatda ko'rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanish holatlari aniqlanganda yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'ini belgilangan soliq stavkalarining 10 baravari miqdorida hisoblash tartibini joriy qilish lozim.

8. Soliq kodeksiga asosan aylanmadan olinadigan soliq to'lovchilar uchun asosiy stavka 4 foiz, chakana savdo sohasidagi soliq to'lovchilarga joylashgan joyiga qarab 4, 2, 1, ulgurji va chakana dorixonalariga aholi

soniga qarab 3, 2, 1 va elektron savdo uchun 2 foiz stavka belgilangan. Qat'iy belgilangan summadagi aylanmadan olinadigan soliq bo'yicha soliq stavkasi jami daromadi 500 million so'mdan oshmagan soliq to'lovchilar uchun 25 million so'm, jami daromadi 500 million so'mdan yuqori bo'lgan soliq to'lovchilar uchun esa 34 million so'm belgilangan.

Qat'iy belgilangan summadagi aylanmadan olinadigan soliq bo'yicha soliq stavkasi jami daromadi 500 million so'mdan oshmagan soliq to'lovchilar uchun 25 million so'm, jami daromadi 500 million so'mdan yuqori bo'lgan soliq to'lovchilar uchun esa 34 million so'm belgilangan.

Qat'iy belgilangan summadagi AOSni to'lash soliq to'lovchilar uchun daromad mavjudligi va yuqori soliq yukidan qat'iy nazar ushbu soliqlarni to'lash majburiyati mavjudligi sababli qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Xususan, qat'iy belgilangan summadagi AOSni to'lashga o'tgan 61 ming soliq to'lovchidan 6,6 ming yoki 11 foizi o'z faoliyatini to'xtatganligi sababli budjetga yiliga 104,6 mlrd so'm daromad yo'qotilishiga olib kelmoqda. Misol uchun, "R" MChJ 2022-yil dekabrda tashkil etilgan va 2023-yildan AOSni qat'iy belgilangan stavkada to'lashga o'tgandan va 19,0 mln so'm soliq to'lagan va 2023-yil iyunda ixtiyoriy tugatishga ariza bergan. Qat'iy belgilangan summadagi AOSni to'lashga o'tgan soliq to'lovchilar joriy yil oxirigacha standart aylanmadan soliqlarni to'lashga qaytishga haqli emas, bu, o'z navbatida, soliq to'lovchilarning moliyaviy holatiga ham salbiy ta'sir qiladi. Aksincha daromadi oshib borishi natijasida QQSga o'tishi kerak bo'lgan soliq to'lovchilar daromadni yashirish orqali qat'iy belgilangan summadagi soliqlarni to'lashga o'tmoqda.

Misol uchun, "C" XKning 2023-yil may oyiga qadar tovar aylanmasi 521,0 mln so'mni tashkil etgan va yil yakuniga qadar QQSga o'tish ehtimoli bo'lganligi sababli AOSni qat'iy stavkada to'lashga o'tgan (yil yakunida tovar aylamasini 999,9 mln so'm bo'lgan). Hindiston va Latviya tajribasida aylanmadan olinadigan soliqlarning yagona stavkasi 8% va 9% bo'lishi nazarda tutilgan.

Soliq to'lovchilar qat'iy belgilangan summada soliq to'lashga o'tishida 5-toifadagi tumanlarda faoliyat yurituvchi soliq to'lovchilar qat'iy belgilangan summadagi soliq to'lashga o'tish samaradorligi past sanaladi. Soliq to'lovchilarga qulaylik yaratish, qat'iy belgilangan summada soliq to'lash rejimini tanlovchilar sonini ko'paytirish, 5 toifadagi tumanlar uchun imkoniyat yaratish va soliq to'lovchilarning e'tirozlarini kamaytirish maqsadida kiritilmoqda. Bugungi kunda soliqdan qochish maqsadida tovar aylanmasini amalga oshirib qat'iy soliqdan QQSga o'tish va faoliyatini to'xtatish holatlari ko'paymoqda. 2023-yilda 6 272 ta soliq to'lovchilar tomonidan 10 069, 7 mlrd so'mlik tovar aylanmasi amalga oshirilib, QQS to'lashga o'tilgan (1 mlrdgacha bo'lgan qismi bo'yicha AOS to'lanmagan) yoki faoliyati to'htatilgan, natijada 174,3 mlrd so'm budjetga yo'qotish bo'lgan.

Taklifimiz esa 1-qat'iy belgilangan summadagi aylanmadan olinadigan soliq to'lash tartibini bekor qilish lozim.

2-qat'iy belgilangan summadagi AOS to'lash tartibi saqlab qolinsa:

1. Stavkalarni hududlar kesimida quyidagicha belgilash taklif etiladi:

Jami daromadi besh yuz million so'mdan oshmagan soliq to'lovchilar uchun:

aholisi soni yuz ming nafar va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda - 25 mln so'm;

boshqa aholi punktlarida - 10 mln so'm;

5-toifadagi tumanlarda - 5 mln so'm.

Jami daromadi 500 million so'mdan yuqori bo'lgan soliq to'lovchilar uchun 34 million so'm soliq stavkasi saqlanib qolinadi. Bundan tashqari, 1 mlrd so'mgacha tovar aylanmasini amalga oshirib, ixtiyoriy yoki boshqa korxonaga qo'shish yo'li bilan tugatilayotganda tovar aylanmasidan 4% AOS to'lash tartibini belgilash lozim.

9. Transfert narxni belgilashda soliq nazorati bo'yicha Soliq kodeksining 137-moddasida soliq tekshiruvlari – kameral soliq tekshiruvi, sayyor soliq tekshiruvi va soliq auditi turlarida o'tkazilishi belgilangan.

Transfert narxni belgilashdagi soliq nazorati nazorat qilinadigan bitimlar tuzilganligi munosabati bilan soliqlarning to'liq hisoblab chiqarilishi va to'lanishini tekshirishni o'z ichiga olgan holda Soliq kodeksining 176-202-moddalari bilan tartibga solinadi.

Mazkur tekshiruv Soliq nazoratining alohida turi bo'lib, uni kameral, sayyor yoki soliq auditi doirasida o'tkazib bo'lmaydi. Soliq kodeksini turli talqin qilinishini oldini olish maqsadida 137-moddada belgilangan soliq tekshiruvlarining turlariga ushbu tekshiruvni qo'shish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Transfert narxlar shakllanishi borasida nazorat qilinishi lozim bo'lgan bitimlar 2022-yilda 5182 subyektda 101,6 trln so'mni va 2023-yilda 7 501 ta subyektda 192,9 trln so'mni tashkil etgan. Tahlil natijalari mazkur subyektlarda 2022–2023-yilda amalga oshirilgan bitimlar bo'yicha transfert narxlar shakllanishi natijasida jami 1,2 trln so'mdan ortiq foyda kamaytirilganligi (xarajatlar oshirilganligi) xavfi aniqlangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil tomonidan Soliq kodeksining 137-moddasida 3 xil tekshiruv turi mavjud degan vaj bilan mazkur tekshiruv turini "Yagona davlat nazorati" axborot tizimida ro'yxatdan o'tkazish rad etilmoqda. Natijada, 2022-yil 1-yanvardan buyon transfert narxlar shakllanishi borasida birorta soliq tekshiruvi o'tkazilmadi.

Taklifimiz transfert narxni belgilashda soliqlarning to'liq hisoblab chiqarilishi va to'lanishi tekshiruvini soliq tekshiruvi turlari sifatida belgilash zarur.

10. Transfert narx belgilanishi rezident yuridik shaxslarning soliq solinadigan foyda summasi kamayishiga sabab bo'ladi. Bu esa taqsimlanmagan foyda summasi kamayishi hisobiga dividend solig'i hisoblanmasligiga olib keladi. Xorijiy sarmoyali korxonalar tomonidan 2022–2023-yilda amalga oshirilgan nazorat qilinadigan tashqi savdo bitimlarida transfert narxlar shakllanishi yuzasidan o'tkazilgan tahlillar natijasida jami 1,8 trln so'mdan ortiq foyda kamaytirilganligi (xarajatlar oshirilganligi) xavfi aniqlangan. Mazkur amaliyot Rossiya, Qozog'iston qonunchiligida ko'zda tutilgan. Bundan tashqari, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining tavsiyalarida ham o'z aksini topgan.

Taklifimiz nazorat qilinadigan tashqi savdo bitimlari doirasida transfert narxning belgilanishi natijasida olinmagan daromad yoki oshirilgan xarajat summasini foyda solig'ining bazasiga olib borishga qo'shimcha ravishda dividendga ham tenglashtirish kerak.

11. Soliq imtiyozlarini bekor qilish bo'yicha PQ-104-son (27.01.2022y), PQ-3356-son (25.10.2017-yil), PQ-15-son (10.01.2024-yil), PQ-3651-son (05.04.2018-yil), VMQ-279-son (30.09.2015-yil), PF-5326-son (03.02.2018-yil), PQ-4803-son (11.08.2020-yil), PQ-2807-son (01.03.2017-yil), PQ-143-son (26.02.2022-yil) soliq imtiyozlari nazarda tutilgan.

Xususan, 2024-yil 1-yarim yilligida (Soliq kodeksidan tashqari) 135 ta normativ-huquqiy hujjatlarga asosan imtiyozlardan foydalanilgan bo'lib, shundan 20 tasida samarasi past ko'rsatkich qayd etilgan. Ma'lumot uchun: soliq imtiyozlari samaradorligi iqtisodiy, ijtimoiy va budget ko'rsatkichlaridan kelib chiqib baholangan.

Ushbu normativ-huquqiy hujjatlar bilan 2024-yil 6 oyi davomida 25 921 ta korxona tomonidan 2,5 trln so'm imtiyozdan foydalanilgan. Mazkur 20 ta normativ-huquqiy hujjatlar o'rganib chiqilganda 11 tasi (2,1 trln so'mlik foydalangan imtiyoz) strategik va ijtimoiy ahamiyatga ega deb topildi, qolgan 9 ta (381,7 mlrd so'mlik foydalangan imtiyoz) soliq imtiyozlari samarasiz deb baholandi.

Misol uchun: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3651-son qarori 9-band 3-xatboshisi davlat-xususiy sherikchiligi shartlarida tashkil etilgan maktabgacha ta'lim nodavlat muassalari o'z faoliyatini amalga oshira boshlangandan keyin o'n yil mobaynida barcha turdagi soliqlarni to'lashdan ozod qilish belgilangan. Ma'lumot uchun: ochiq ma'lumotlarga ko'ra maktabgacha ta'lim yo'nalishida 2016–2017-o'quv yilida 5 138 ta (shundan 198 tasi NTT), 2022-2023 o'quv yilida esa 8 412 ta (63,0% o'sish jami yo'nalishga nisbatan) (2 189 ta NTT, 11 barobar o'sish jami yo'nalishdagi NTTga nisbatan) tashkilotlar faoliyat yuritmoqda. Ushbu ko'rsatkich umumiy o'rta ta'limda (2016/2017 y.) 9 719 ta (26 ta NTT), (2022/2023 y.) 10 522 tani (8,2%) (194 ta NTT (7,4 barobar)) hamda oliy ta'limda (2016/2017 y.) 70 ta (1 ta NTT), (2022/2023 y.) 191 tani (2,7 barobar) (42 ta NTT (42 barobar)) tashkil qilmoqda.

Taklifimiz esa mazkur soliq imtiyozlari samarasiz deb baholangan va bugungi kunda dolzarbligini yo'qotgan 9 ta soliq imtiyozlarini bekor qilish maqsadga muvofiq bo'ladi.

12. Soliq kodeksining 483-moddasi o'n yettinchi, yigirmanchi qismlar, yigirma beshinchi qism ikkinchi, uchinchi xatboshilari, PQ-3435-son (13.12.2017y), PQ-214-son (21.04.2022y), PQ-3989-son (30.10.2018y) va boshqalar (ro'yxat ilova qilinadi) soliq imtiyozlari nazarda tutilgan.

Jumladan, 27 ta normativ-huquqiy hujjatlar bilan berilgan soliq imtiyozlarining amal qilishi 2024-yilda yakunlanadi. Xususan, Soliq kodeksi 483-moddasi 20-qismiga asosan chakana savdo, umumiy ovqatlanish va boshqa xizmatlar ko'rsatuvchi tadbirkorlik subyektlari 2022-yil 1 apreldan 2025 yil 1-yanvargacha qadar bo'lgan davrda ijtimoiy soliqni 1 foiz miqdordagi stavka bo'yicha to'lashi belgilangan. Ushbu imtiyoz turidan jami 36 736 ta subyektlar foydalangan bo'lib, shundan 2024-yil 6 oyda 17 110 ta (46,7%) subyektda xodim soni umuman o'zgarmagan bo'lsa, 5 806 ta (16%) subyektda (o'tgan yilning mos davriga nisbatan) ishchilari soni aksincha 30 800 taga kamaygan. Aslida imtiyoz xizmatlar sohasida ishchilar sonini oshirish maqsadida berilgan bo'lsada, bu imtiyozdan asosiy foydalanuvchi "A" MCHJ XK bo'lib, individual xususiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Misol uchun: "A" MCHJ XK 2022-yilda 35,8 mlrd so'm (jami foydalanuvchiga nisbatan ulushi 11,8%), 2023-yilda 72,2 mlrd so'm (11%), 2024-yilda 50,0 mlrd so'm (11%) (jami: 158 mlrd so'm o'rtacha 12,6 mln. AQSh dollar) miqdorida imtiyozdan foydalangan. Ma'lumot uchun: Osiyo taraqqiyot banki (OTB) 2021-yil dekabr oyida pandemiyadan keyingi chidamliligini oshirish, 4 400 ta yangi ish o'rnini yaratish va boshqa maqsadlar uchun 3 yilga 12 mln AQSh dollari miqdorida kredit ajratgan.

Taklifimiz muayyan davr mobaynida foydalanib kelingan va 2024-yilda muddati yakunlanadigan 27 ta (8 ta Soliq kodeksi, 4 ta Prezident Farmoni, 14 ta Prezident qarori 1 ta VM qarori) soliq imtiyozlari (77 ta ID) mud-datini uzaytirmaslik lozim

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlarini kamaytirish va soliq to'lovchilarning barchasi uchun teng raqobat muhitini yaratish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, nohalol soliq to'lovchilar tomonidan soliq majburiyatlaridan chekinish natijasida iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatilmoqda. Shu

sababli, soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlarini aniqlash, soliq qonunchiligini buzgan tadbirkorlik subyektlarini tizimli nazorat qilishning samaradorligini oshirish muhimdir.

Soliq to'lamaslik xavfi yuqori bo'lgan to'lovchilar uchun qo'shimcha nazorat mexanizmlarini joriy qilish bu jarayonda asosiy omil bo'lishi mumkin. Ushbu mexanizmlar orqali risk darajasi yuqori bo'lgan subyektlarni aniqlash va ular uchun qo'shimcha soliq nazorati, tekshiruvlar hamda moliyaviy monitoringni kuchaytirish talab etiladi. Bu esa davlat budjetiga tushumlarning oshishiga, iqtisodiy taraqqiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, soliq qonunchiligiga qat'iy rioya qilishni rag'batlantirish uchun soliq to'lovchilarga adolatli shart-sharoitlar yaratish zarur. Soliq to'lash majburiyatlarini bajarishda shaffoflikni ta'minlash va nohalollik holatlariga yo'l qo'ymaslikka qaratilgan ilmiy asoslangan chora-tadbirlarni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, soliq tizimida ilmiy tadqiqotlar asosida takomillashtirilgan nazorat mexanizmlari joriy etilishi soliq intizomini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Федоров Андрей Николаевич. Налоговое администрирование и стимулирование инвестиционной активности крупнейших налогоплательщиков. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидат экономических наук. Нижний Новгород 2010.
2. Кенэ Избранные экономические произведения.-М.Соцэкгз. 1960; Дж.М.Кейнс Общая теория занятости, процента и денег. – М.: 1993.
3. Камалнев Тимур Шамилович. Налоговое администрирование крупнейших налогоплательщиков. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидат экономических наук. Москва 2009.
4. И.А. Майбуков. Налоги и налогообложение: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям; под ред. И.А.Майбукова.-М.: юнити-дана,2007.-655с.).
5. Юнак Алексей Алевтинович. Проблемы правового регулирования налогового контроля и учета крупнейших налогоплательщиков. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидат юридических наук. Москва 2009. с.12.
6. Н.М. Дементева. Налоговая политика государства. https://nsuem.ru/science/publications/science_notes/issue.php?ELEMENT_ID=1689.,
7. Карп М.В. Налоговый менеджмент: Учебник для вузов. – М.: Юнити-дана, 2001.– 39 с.
8. Ситникова Ольга Владимировна. Совершенствование налогообложения крупнейших консолидированных налогоплательщиков. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидат экономических наук. Москва 2012.
9. Даркина Ю.А. Особенности налогового администрирования крупнейших налогоплательщиков. Interactive science. 3 (37) / 2019.
10. Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari. www.soliq.uz.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Shahzod Avilqulov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

